

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

А. Ю. КАЛАМАЙКО

**ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ**

Монографія

Харків
«Право»
2017

УДК 347.942(477)-028.27
ББК 67.9(4УКР)310
К17

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 4 від 22.12.2017 р.)*

Рецензенти:

І. В. Удальцова – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Р. М. Аюпова – кандидат юридичних наук, суддя Господарського суду Харківської області

Каламайко А. Ю.

К17 Електронні докази в цивільному процесі : монографія / А. Ю. Каламайко. – Харків : Право, 2017. – 178 с.

ISBN 978-966-937-334-2

У монографії вивчається правова природа електронних доказів у цивільному судочинстві та їх місце у структурі засобів доказування. Здійснено аналіз чинного процесуального законодавства, що врегульовує правовий режим електронних доказів, особливості процедури їх подання, дослідження та оцінки. Проаналізовано судову практику використання електронних доказів при розгляді цивільних справ та проведено порівняльно-правове дослідження регламентації електронних доказів у законодавстві окремих країн.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, практиків.

**УДК 347.942(477)-028.27
ББК 67.9(4УКР)310**

ISBN 978-966-937-334-2

© Каламайко А. Ю., 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017

══════ ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КУ	– Конституція України
ЦПК України	– Цивільний процесуальний кодекс України 2004 року
ЦК України	– Цивільний кодекс України
ЗУ	– Закон України
ЄКПЛ	– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄСПЛ	– Європейський суд з прав людини
ЦПУ Німеччини	– Цивільне процесуальне уложення Німеччини
FRCP	– Federal Rules of Civil Procedure (Федеральні правила цивільного процесу Сполучених Штатів Америки)
FRE	– Federal Rules of Evidence (Федеральні правила про докази Сполучених Штатів Америки)

ПЕРЕДМОВА

Інформаційні технології (далі – ІТ) стали невід’ємною частиною сучасного життя. Більше ніж півстоліття еволюції інформаційних систем привели до масштабної інформатизації в усіх сферах людської діяльності, в тому числі й юридичній. Набули значного поширення ініціативи, пов’язані із впровадження електронного уряду, електронного суду тощо. Інформаційні технології виступають каталізатором комунікації, прискорюючи і спрощуючи доступ громадян до тих чи інших послуг, що надаються державою¹. Професор Стокгольмської школи економіки *Кьелл Нордстрем* (Kjell Anders Nordström) у 2016 році заявив: «Все, що може бути оцифровано, – буде оцифровано». І зарубіжний досвід дає можливість стверджувати, що повсюдне впровадження електронних форм комунікації – це закономірний та незворотний процес².

Зміни до процесуального законодавства, внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», які набрали чинності наприкінці 2017 року, стали суттєвим кроком на шляху до проведення судової реформи. Робочою групою з реформування процесуального законодавства, яка створена Радою з питань судової реформи при Президентові України, зауважувалося, що окремої уваги потребує питання впровадження системи елек-

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні». [URL]: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації». [URL]: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80>

² Анархоніка: доклад Копенгагенского Института исследований будущего. *Ультракультура 2.0*. 2011.

тронного правосуддя, що дозволить відійти в суді від паперового обігу, натомість, забезпечить можливість швидкого отримання користувачами необхідної інформації і надасть можливість обміну електронними документами між судьями та апаратом суду, між судом та користувачами тощо, а також забезпечить надійне й безпечне діловодство. Так само важливим стає питання гармонізації й уніфікації норм процесуального права в цивільному, господарському та адміністративному процесі, а також гармонізації цих норм відповідно до стандартів країн – членів Європейського Союзу¹.

У 2011 році Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) ухвалила Висновок щодо правосуддя та інформаційних технологій (відомий як Висновок 14), який містив аналіз стану ІТ у європейських судах і надав загальне уявлення про нові можливості й ризики, пов'язані з їх використанням. КРЕС висловила свою підтримку ІТ як засобу покращення відправлення правосуддя, підвищення доступності правосуддя, ведення справ та оцінки системи правосуддя. Центральна роль ІТ, пов'язана з наданням інформації судьям, адвокатам та іншим зацікавленим сторонам, а також суспільству та засобам масової інформації, була розглянута як важливий аспект для підвищення ролі судової влади у забезпеченні верховенства права у демократичних суспільствах. Більшість респондентів вважає, що перевагами використання ІТ слід визнати ефективність, швидкість та вартість, а також доступність правової інформації та покращення якості обслуговування громадян².

Варто зазначити, що використання інформаційних технологій в судочинстві – це досить широка тема, яка неодноразово підіймалася на Всесвітніх конгресах з процесуального права³. Очевидною є потреба модернізації судочинства і впровадження тих технологічних рішень, які сприятимуть ефективному, доступному і своєчасному розгляду та вирішенню справ.

¹ Офіційний веб-сайт Ради з питань судової реформи. [URL]: http://jrc.org.ua/steps/step/procesual%27ne_zakonodavstvo

² Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології». [URL]: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/58f4a4dd76aacfd0c2257d87004971a6/\\$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA_14.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/7864c99c46598282c2257b4c0037c014/58f4a4dd76aacfd0c2257d87004971a6/$FILE/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA_14.pdf)

³ Тенденции развития современного гражданского процесса (по материалам XIII Всемирного конгресса процессуального права 2007 г.) / Д. Я. Малешин, М. А. Филатова, В. В. Янков. *Вестник ВАС РФ*, 2008. С. 96–110.

Існує багато напрямів, де впровадження ІТ матиме позитивний ефект, однак є один, в якому таке впровадження є необхідним – процедура доказування. Для найбільшої ефективної підготовки справи ключовим стає питання доступу до інформації, і у відносинах між судом та кожною зі сторін обмін інформацією стає вирішальним для досягнення значущих результатів. Юридична діяльність у сучасних умовах тісно пов'язана з пошуком, обробкою і використанням інформації в електронній формі. Особливе місце в цьому займає інформація, яка може бути використана для встановлення фактів, що мають значення для вирішення правових спорів судом. Впровадження ІТ дозволяє суду миттєво знаходити всі види доказів, порівнювати їх між собою.

Соціальні мережі, електронна пошта, сервіси миттєвого обміну повідомленням (WhatsApp, Facebook Messenger тощо) – мережа Інтернет перетворилася на дійсно глобальний інформаційний простір. Окремим елементом виступає електронна комерція, річний обсяг якої за даними eMarketer за 2017 рік складає більше ніж 2,3 трильйони доларів США¹. І у разі виникнення спорів між учасниками таких правовідносин підтвердити свої твердження буде можливо лише за допомогою електронних доказів. Однак їх використання залишається ускладненим через існуючий формалізм процедур судочинства.

Одним з аспектів розвитку доказової діяльності є впровадження нових видів доказів у цивільному судочинстві. У теорії і практиці тривалий час привертає до себе увагу питання використання сучасних електронних форм існування інформації як допустимих джерел в усіх видах юрисдикцій.

Проте правова природа електронних доказів сприймалася вченими-процесуалістами неоднозначно. Так, сучасні джерела інформації розглядалися як письмові докази, речові докази, або ж самостійні засоби доказування. Процесуальне законодавство традиційно було достатньо консервативним і обережно ставилося до новацій. Лише з прийняттям у 2017 році нових редакцій процесуальних кодексів було закріплено електронні докази як самостійний засіб доказування.

¹ Worldwide Retail and Ecommerce Sales: eMarketer's Updated Forecast and New Mcommerce Estimates for 2016–2021. [URL]: <https://www.emarketer.com/Report/Worldwide-Retail-Ecommerce-Sales-eMarketers-Updated-Forecast-New-Mcommerce-Estimates-20162021/2002182>

У той же час для ефективного використання електронних доказів недостатньо лише формального дозволу, необхідна зрозуміла процедура їх подання, дослідження та оцінки, а також формування практики застосування. Саме пошуку оптимального варіанта зазначених процедур з урахуванням як законодавчого досвіду, так і судової практики зарубіжних держав та України і присвячена монографія А. Ю. Каламайка.

У першому розділі монографії розкриваються питання сутності доказування та місця електронних доказів у системі засобів доказування, а також описуються характерні особливості специфічних електронних доказів – звуко- та відеозаписів, електронних документів, інформації з мережі Інтернет.

Другий розділ присвячений прикладним аспектам використання електронних доказів: автор вивчає специфіку подання, дослідження та оцінки електронних доказів, звертаючи особливу увагу на проблему встановлення їх достовірності. Для цього детально аналізується доказове значення електронного підпису. Крім того, автор зосередився на приділив значну увагу питанням фіксації електронних доказів, від особливостей судового забезпечення таких засобів доказування до маловідомих способів з використанням інтернет-архівів та інших сервісів.

Що стосується доктрини цивільного процесуального права, то дослідження природи електронних доказів є кроком на шляху до наукового осмислення феномену електронного судочинства в сучасних практиках законотворення. Пошук оптимального правового режиму електронних доказів є необхідним і закономірним етапом запровадження електронного правосуддя.

У цьому аспекті монографія А. Ю. Каламайка, без сумніву, буде корисною, оскільки містить положення теоретичного та практичного характеру щодо проблеми електронних доказів в цивільному судочинстві.

Академік Національної академії правових наук України,
професор В. В. Комаров

===== ВСТУП

На реалізацію Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки внесені зміни до Конституції України, прийнято новий Закон України «Про судоустрій та статус суддів» та прийнято Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», що вплинуло на модернізацію судової системи і судочинства, імплементацію певного міжнародного досвіду у сфері здійснення судочинства з огляду на забезпечення його ефективності.

Стратегічними завданнями нової практики судового правозастосування стали підвищення ефективності правосуддя й оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій, судових процедур що, зокрема, передбачає: забезпечення широкого використання інформаційних систем (ІС) для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»; створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, наприклад, введення повноцінних електронних систем, у тому числі системи електронного документообігу, та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних¹.

Визначальним трендом стало також забезпечення стандартів Ради Європи в національному процесуальному законодавстві з огляду на гарантії права на справедливий судовий розгляд. Пункт 1 статті 6 ЄКПЛ, яким закріплено право на справедливий судовий розгляд, знаходить свою інтерпретацію в практиці Європейського суду з прав людини, де як один з еле-

¹ Указ Президента України про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки. [URL]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

ментів зазначеного права виділяється умотивованість судових рішень, яка іманентно пов'язана з їх законністю й обґрунтованістю та належними процедурами процесуального доказування¹.

Хоча значна частина праць вітчизняних процесуалістів тією чи іншою мірою присвячена проблемам доказування та доказів, існуюча теорія доказів не завжди враховує досягнення інформаційних технологій у зв'язку з їх використанням у цивільному процесі і появу таких, так би мовити, нетрадиційних засобів доказування, як електронні докази. У той же час у сучасній зарубіжній юридичній літературі ці питання досить активно вивчаються. Мова йде про праці таких вчених, як Кен Аулетта (Ken Auletta)², Майкл Аркфелд (Michael R. Arkfeld)³, Аарон Байер (Aaron S. Bayer)⁴, Колін Баргер (Coleen M. Barger)⁵, Кріс Рід (Chris Reed)⁶, Ніл Сміт (Neil A. Smith)⁷ та ін.

На жаль, попри стабільно значну увагу науковців до проблеми доказування в цивільному процесі і дослідження окремих засобів доказування, спеціальні роботи щодо правової природи електронних доказів, їх класифікації та проблем їх використання у цивільному судочинстві в науці цивільного процесуального права відсутні, хоча в підручнику «Курс цивільного процесу» ще в 2011 році вже був окремий параграф, присвячений електронному судочинству⁸.

¹ Рішення ЄСПЛ у справі Н. v. Belgium, пункт 53. HUDOC. [URL]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57501>; Рішення ЄСПЛ у справі Suominen v. Finland, пункт 36. HUDOC. [URL]: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61178>

² Auletta K. World War 3.0: Microsoft and Its Enemies. 2001. 464 p.

³ Arkfeld M. Electronic Discovery and Evidence. Phoenix, Arizona: Law Partner Publishing, LLC, 2006–2007 ed.

⁴ Bayer A. Judicial Notice on Appeal Source. *National Law Journal*. December 8, 2003. [URL]: http://www.wiggin.com/pubs/articles_template.asp?ID=8141012172003

⁵ Barger C. On the Internet, Nobody Knows Your're A Judge: Appellate Courts' Use of Internet Materials. 4 *J. Appellate Prac. & Process* 417 (2002).

⁶ Reed C. The Admissibility and Authentication of Computer Evidence. *British and Irish Law Education and Technology Association*. [URL]: <http://www.bileta.ac.uk/content/files/conference%20papers/1990/The%2520Admissibility%2520and%2520Authenticatio%2520of%2520Computer%2520Evidence%2520-%2520A%2520Confusion%2520of%2520Issues.pdf>

⁷ Smith N. Can Courts Take Judicial Notice of Internet Content? 668 *PLI/PAT [Practicing Law Institute Patents, Copyrights, Trademarks and Literary Property Court Handbook service]*. Nov. 2, 2001.

⁸ Курс цивільного процесу : Підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. С.620–624.